لەپەراوێزی نمایشی شانۆیی کێشەکانی ژیانی هاوسەری ... ڕێباز حەمەجەزا

ناوی نمایش / کێشەکانی ژیانی هاوسەری
نووسینی / ئێریك ئیمانوئێل شمیت
وەرگێڕانی / مەریوان هەڵەبجەیی
سینۆگرافیاو دەرهێنان / جەبار محەمەد
نواندنی / شایی نەجار ، زمناکۆ کەریم

نەریتم نییە لەبارەی هەموو بەرهەمێکی شانۆییەوە بنووسم یان قسەی لەبارەوە بکەم ، بەڵام لەبەرئەوەی هەندێك بەرهەم کەزیندوون یان قسە کردن دەربارەیان قورس و زەحمەتە ، دەبینین بێدەنگی لێدەکرێت یان زۆرێکیش لەو باسانە دەچنە خانەی ڕۆپامایی و پیا هەڵدان وە یان پیا هەڵشاخان ..بەهەرحاڵ من لێرەدا وەکو بینەرێکی شانۆ سەرنجی خۆم دەربارەی ئەو بەرهەمە دەخەمە ڕوو کە بەباوەڕی من بەرهەمێکە شایستەی ئەوەیە قسەی جددی تر و زیاتری لەبارەوە بکرێت بۆئەم بۆنەیەو لێرەدا من تەنها بەم جۆرە دەدوێم .
گرنگترین شت بۆتێگەیشتن لە شانۆ کارکردنە لەناوسیستم و بەرنامەیەکی توند وتۆڵ و بوونی پێشینەی تیۆری و مەعریفیە دەربارەی بەرهەمەکە ، بەکورتی : شانۆ لەڕووی تیۆریەوە لە دوو شەق پێکدێت و لە دوو هێڵی گشتیدا بەیان دەبێت : "هونەری ژیانکردن و هونەری نمایشکردن " دواتر ئەمانەش ورد دەبنەوە بۆئاستەکانی خوارەوە و قوتابخانەو میتۆدی هەمە جۆری جیاوازی یان لێ دەبێتەوە .. بەهەرحالً کاتێك بەرهەمێکی شانۆی دەکەوێتە دەرەوەی ئەم دوهێڵە تەریب و جیاوازە مل ملانێی فیکری و فەلسەفی دروستدەکەن ڕەنگ دەدەنەوە لەتەواوی نمایشی شانۆییدا و دەچنە ناو ستیل و شێوازەکانی کارکردنەوە ..

دمەوێت بڵێم : ئێمە کاتێك دەتوانین ، شانۆ لەڕووی کەلتوریەوە بخوێنینەوە کە توانیبێتمان چێژ و مەعریفەی هەمەجۆرو جیاواز بەرهەم بێنین نەك لەدۆخێکدا زۆرێك لەبەرهەمەکان هاوچەشن بن و لەیەك بچن و فرەجۆر نەبن ، ئەوکاتە لە گرنگی خوێندنەوە ی بەرهەمەکان تێدەگەین ، جاگرنگ نیە لەڕووی تیۆریەوە بروامان بەچیەو چۆن کاری تێدادەکەین !! واتە ناکرێت بەرهەمەکان بە یەك

جۆر و بەیەك شێوە بخوێنینەوەو لێكبدەینەوە بەئەندازەی پێویستی و شێوازی ئەوەی كاری تێدا كراوە نەك ئێمە چۆن تێدەگەین وچی دەكەین ؟

ئیریك ئیمانوئیل شمیت : نووسەری (كێشەكانی ژیانی هاوسەری)لەدایكبووی 28ی مارس 1960 ڕۆمانووس وشانۆنامە نووس و دەرهێنەرێكی فەڕەنسی بەڕەچەڵەك بەلجیكیە چەندین بەرهەمی جیهانی هەیە ناسراوترینیان : ” مسیۆ ئیبراهیم و گوڵەكانی قورئان ” و شانۆنامەی :” دانپێدانە كانی ژن و مێردێك “(1) و ئەم دەقەی كە ئەم ستافە كاریان لەسەر كردووە سەربە قوتابخانەی “تەعبیری ” یەو لەڕووی تیۆریەوە سەربە قوتابخانەی ” ژیانیە” و توانیویەتی سیستەم و نۆرمی دیاریكراوی خۆی هەبێت و بەشێوەیەكی سایكۆلۆژی كاری تیاكراوە و لێرەدا خوێندنەوەیەكی پانۆرامی بۆنمایش دەكەم لەسەر چەند ئاستێك بەم جۆرەی لای خوارەوە :

دەق و نووسەر سینۆگرافیا نواندن دەرهێنان

قسەكردن لەسەر بەرهەمێكی شانۆیی لە ڕووی تیۆری و زانستیەوە، پێویستە لە دەقی شانۆنامەكەوە بێت چونكە بنچینەی بەرهەمەكە پێكدێنێت و دەیكات بەبەرهەمێكی سەركەوتوو هونەری یان بەرهەمێكی لاواز و نا هونەری بۆئەوەی بەوردی لەو پرۆسەیە بكۆڵینەوە لەنمایشەكەدا دووئاست دیاری دەكەم كە پەیوەست بەم قسەكردنە پەنا بۆدەقی نمایش دەبەم نەك دەقەكانی تر كەئەوانیش بریتیتن لە : یەكەم /ناسینی نووسەر دووەم / دەق لەنمایشدا چونكە شێوزاو جۆری مامەڵەكەمان بۆدەستنیشان دەكات واتە كە زانیمان نووسەر چۆن هاتۆتە ناو نمایش بێگومان كارئاسانی مان بۆدەكات تا پێگەی نووسەر بدۆزینەوە لەنمایشدا كە بەپێی سیستمی ئەم بەرهەمە بەم جۆرە دەیخوێنمەوە :

- دەق و نووسەر لەنماشی شانۆیی : (كێشەكانی ژیانی هاوسەری) دا :

  ناسینی باكگراوندی نووسەر : بریتیەلە قوتابخانەی تەعبیری و كاریگەری (فەلسەفەی كانت) چۆن ؟ گەركەمێك بابەتەكە سادەو ڕوونتر بكەمەوە كەدەڵێن كاریگەری قوتابخانەی تەعبیری واتە لەڕووی ئەدەبی و هونەریەوە دەكەوێتە كوێی ئەم دەقە نمایشكراوەوە یان چۆن تەعبیری لێكراوە ؟ لەڕووی فەلسەفەی كانت زیاتر لەڕووئیای هاوبەشدا بەدیاردەكەوێت كەروئیای ئەم بەرهەمە بریتیەلە بوونی : (بیری فەلسەفی و بیری سەرەكی و بینای درامی) كەبەشێوەی جۆراو جۆر بەیان كراون . تەعبیریەت چیە؟ و چۆن هاتە ناو پرۆسەكەوە؟

(تەعـبیریەت غەریبـایەتی مـرۆڤ لەجیهـانی سـەرمایەداریدا دەردەبڕێت . ئەومرۆڤەی لەناو هەزاراندا دەژیا بەڵام غەریبە لێیان … زۆری خەڵك و جەنجاڵی شار ، پتر نامۆیی دەڕسکێنێت .. مرۆڤیش دەبێتە بەشێشتێك لەشتەکان ، تەنانەت بۆ هێزترینی شتەکـانیش) (2)گـەر لەوچەنـد ڕسـتەیە ورد بینـەوە هەردووکارەکتەری ژن و پیاو لەم دەقەدا غەریبیان بەیەکتر لە ئاستێکدایە کە مرۆڤ سەری دە سوڕمێت لەو پەیوەندیە تاڕادەی زۆربەی کات دەکەوێتە گومانی ئەوەی بەڕاستی ئەم دوانە چی یەکترن ؟ لەناو خەڵکێکی زۆرەوە بۆ گۆشەی ماڵێك و لەوێشەوە بۆخواردنەوەی مەی و تەنانەت یەکتر بەکارهێنانیش بۆ ئەوەی بڕوا بەیەکتری بهێنن ئەمە ئەو دۆزەیەکە ڕیبازی نووسەر لەئەدەبدا دەکاتە ئامادەبوویەکی گرنگ و کاریگەرو بەجۆرێك هەست نەکەین نووسەر لەنمایشدا بوونی نییە .

- کە باس لە ڕۆئیاش دەکەین بۆهەرسێ دۆخەکە بەبیَ تێگەیشتن لە فەلسەفەی کانت کەمێك بابەتەکە ئاڵۆز دەکات ئەوەی من مەبەستمە لێرەدا بیڵێم بەهیچ جۆرێك قسەکردن نیە لەفەلسەفەی کانت بە ئەندازەی ئەوکاریگەریانەیە کەلەدەقدا بەدی دەکرێت بۆنمونە : (کانت لەبابەتەوە دەست پێدەکات و ئاوەز دەکات بە پێـوەر بۆ توانـای هەڵسـەنگاندن و حوکمـدان ئەوجـا ویسـت و توانای تاکەکەس بۆ تێگەیشتن و خەمڵاندن ، دواتر هەڵبژاردن و بڕیـاردان (3)گـە رلـەم تێگەیشتنـەوە بڕوانینـە باسـەکە دەبینین لەناو بازنەی ناسینی نووسەردا بەتەواوی لەهەریەکە لە کارەکتەرەکانی (ژن وپیاو) دابەدی دەکرێن و هەمووئەوەی کەباسم کرد دەی سەلمینێت کە دەقی نمایش لەسنوری بازنەی نووسەردا و لەفەلەکی نووسەر دوورنەکەوتۆتەوە .

سینۆگرافیای نمایشی شانۆیی : (کێشەکانی ژیانی هاوسەری):

- نەخشـە ی هـونەری یـان تەقەنـی (4)بەکـوردی دیمەنسـازی، Scenographyسینۆگرافیا بە ئینگلیزی –

مەبەست لە هەمووبەشکانی پێکهاتەی دیمەنێکی شانۆییە هەرلە "دیکۆر ، رووناکی ، ئارایشت ، جل وبەرگ ، ئێکسسوار، موزیك وهتد " گەرتەماشا بکەین ئەم بەرهەمە بەشی زۆری پێکهاتەکان لـە نـاو دیکۆردا بـەدی دەکرا لەگـەڵ ئێکسـسوارات وکـەل و پەلەکانی تر و بەشێوەیکی کەمتر بۆڕووناکی و کەمتریش بۆ موزیك و جل و بەرگ و ئارایشت و هتد سادەو ساکار ڕێك وەکو ئەوەی لەژیانی ئاسایی و کەتوار –واقع- یدا هەیە وبێگومان من وەکو وەرگرێك هەستم کرد ئەوە ڕێك ئەکاردانەوەیەکەلە ئەنجامی ژیانی رۆژانەوە بەدەست دێت و هەستم نەکرد شتێکی تر

هەبێت کە زەرور بێت لەنمایشەکەدا و زیانێکی بەکەش و
بارودۆخە دەرونیەکە گەیان بێت هەر لە مزاج و بیرو بۆچونی
کەسەکان و سروشتی ئەم ماڵە و هەڵواسین و شێوازی دانانی
تابلۆکان و پەرت و بڵاویەکەی و کۆکردنەوە و کتێبخانەو
پەردەو هتد کە بەبۆچوونی من ئەو پەرتەوازەیی و نارێکیە
دەگەڕێتەوە بۆئەو ژینگەیەی پێشووی ئەوماڵە کەبەو جۆرە
بەجێیان هێشتووەو چونەتە دەرەوەو لەگەڵانەوەیاندا هەوڵی
ڕیکخستنەوەی دەدەن بەگشتی پێم خۆشە لەسەردوو ئاست
سینۆگرافیا بخوێنمەوە .

سینۆگرافیای نمایشی شانۆیی : (کێشەکانی ژیانی هاوسەری):

تەعبیریەت : هەموو ئەو مانیفێستوو بەرنامە تیئۆریانەی لەتەعبیریەتەوە دەرچوون هاوبەشن : لەڕوانگە هەمەلایی یەکەیان بۆئادەمیزادی خاوەن ڕۆح و لەش و دەروون و هەست لەیەکتدا … لەبەر ئەمە هەر لە سەرەتاوە بەرهەڵستی ئە ڕەوتە فۆرمالیست و ئیستاتیکی یە پەتیانەیان کردن کەتەنها بۆ بەدی هێنانی فۆرمی تەواو(…) ئازادکردنی واقیع لە چوارچێوەکانی ، ئازاد کردنی ئێمە لەواقع وەتێپەڕکردنی نەك بە پەنا بەر ئامڕازە تایبەتی یەکانی (5) ئەمەش بەڕونی لە سینۆگرافیای نمایشی شانۆیی کێشەکانی ژیانی هاوسەری دا بینراون و هەستم پێکردوون .

سایکۆلۆجیا

بەلای یۆنگەوە کاری هونەری دیاردەیەکی سایکۆلۆژی ، ڕەنگە زۆر هۆی کەسی و ڕەگەزی بێ ئاگایی ڕوون بکاتەوە (….) قوتابخانەی فرۆید، هەموو هونەرمەندان بە(نەرجسی) دادەنا ، واتە پێگەیشتنی سایکۆلۆژیان تەواو نەبووە (7) ئەمە دەمانبات بەرەو ئەوەی خوێندنەوە بۆ بارستەو ڕەنگ و شێوازی دانان وپەرت و بڵاوی ئەو سینۆگرافیایەو دواتر هەوڵدان بۆ ڕێکخستنەوەی ئەو شپرزەی و دۆخەسایکۆلۆجیەی بەتایبەتی لە تابلۆکاندا تەواو کەشێکی دەرونی هەموارکراوی هونەریمان پێدەبەخشن و دۆخی مزاجی بۆ نمایشەکە ڕادەگرت و یارمەتیدەرێکی باشی بەهامیزاجی و دەرونیەکانی نمایش بوو .

نواندن لە نمایشی شانۆیی : (کێشەکانی ژیانی هاوسەری):

یەکێك لەتوخمە جددی و کاریگەرەکانی نمایش بریتی بوو لەو نواندنە قوڵ و سایکۆلۆژیەی هەریەك لەئەکتەرە بەشداربووەکانی نمایش کەلەڕووی ڕیتم و دەنگ و جەستە وتەکنیکی نواندنەوە لەئاستێکی باڵاو بەرزدا دەبینرا بەجۆرێك کردارەکان هەستێکی قوڵ و ناوەکی و

جوانیان پێشکەش دەکرد دەتوانم بەم هێڵکاریە نمایشەکە لەڕووی نواندنەوە بخوێنمەوە :

کردار + هەست) بە یارمەتی سایکۆلۆژیا (نواندن + ئیستاتیکا))

کردارەکانی نواندن لەناوەوە بێدەرەوەو نەرم و ناسك و هەندێکجار تووندو پێبەجێرێك من وەك بینەرێك هەستم نەدەکرد ئەوە نواندنە بەڵکو دیالۆگ وتنەکان و ددان پێدانان و دەرچەی پیتەکان و هێزی دەنگی ئەکتەرەکان لە ڕووی چینەکانی دەنگ و دروست بەکارهێنانیان وای دەکرد زیاتر چێژ لەو شێوازە پێشکەشکردنەوەربگرم ، بەڕادەیەك هەندێك جار ئەوەندە تێکەڵ بەنمایش دەبووم بەدیار ئەو دێخە سایکۆلۆژیەوە خەنی و ئاسوودەبم کە نواندێکی ڕاستگۆیانەو ئیستاتیکی و پڕلە چێژبوو بۆ من .

دەرهێنان لەنمایشی شانۆیی (کێشەکانی ژیانی هاوسەری):

ئەگەر چی بنەما سەرەکیەکانی کاری دەرهێنان لەم نمایشەدا بوونیان هەبوو بەڵام لەڕاستیدا وەکو کاری دەرهێنەر ودەرهێنان وون بوو بەڕادەی ئەوەی نمایشەکە کەوتبووە سەرپێکهاتەکانی تری نمایش بۆنمونە : (پێکهاتن و تصویرو ئیقاع و پانتۆو جولٍَە) وەربگرین دەبینین وەك ڕەگەزێك کاری وردی تیانەکرابوو ئەوەی تری کەهەبوو لە ڕۆی سینۆگرافیاو نواندنەوە بەرجەستە دەبوو نەك وەك پسپۆڕیەك کەلەڕاستیدا بۆی هەبوو چەند ڕیسکێك –مجازفە- یەکی هونەری بکردبایە لە بەرکارهێنانی جوگرافیاو پانتایی نمایش و ڕێتمی نمایشەکەدا بەڵاٍم بەگشتی وەك نمایشێکی هونەری شایستەو سەنگین بووکە دەکرێت مرۆڤ بەو جۆرە بەرهەمانە ئاسودە بێت .

لەکۆتاییدا دەمەوێت بڵێم ئەم سەرنجانەی من تەنها وەکو بینەرێکی ئاسایی و ستادەی شانۆ وەربگرن ، لەبەر گرنگی بەرهەمەکە بەشایستەی قسەکردنم زانی و ئومێدی بەردەوامی وکاری زیاتر بۆستافی نمایش و سوپاس بۆئەوەی کەچێژو هونەریان پێداین .

سەرچاوەکان :

(1
https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A5%D8%B1%D9%8A%D9%83_%D8%A5%D9%8A%D9%85%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%8A%D9%84_%D8%B4%D9%85%D9%8A%D8%AA

2)کەمال میراودەلی ، فەلسەفەی جوانی وهونەر (ئیستاتیکا) لەبڵاوکراوەکانی زانکۆی سلێمانی ساڵی 1979ل298 3) کەریم مستەفا ، فەلسەفە بۆمنداڵان P4Cزنجیری کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم کتێبی سەردەم ژمارە(583) ل45 4)
https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B3%D9%8A%D9%86%D9%88%D8%BA%D

8%B1%D8%A7%D9%81%D9%8A%D8%A7

5) کەمال میراودەلی ، فەلسەفەی جوانی وهونەر (ئیستاتیکا) لەبڵاوکراوەکانی زانکۆی سلێمانی ساڵی 1979 ل300

6) هەمان سەرچاوە ل329